

Ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистону Чин дар даври истиқлолият

Меҳр Собирӣён, Ибодов Б.И.¹

Дар мақолаи мазкур ҳамкориҳои тиҷоратӣ ва сармоягузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Мардумии Чин мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ду кишвари ҳамсоя бо ҳам ҳамкориҳои зиёд дорад, ки ин омӯзиши масъаларо аҳамиятнок месозад.

Дар ин мақола ҳамкориҳои дучонибаи Тоҷикистону Чин дар асоси гардиши умумии мол, сохтори қарзи хориҷӣ, ҳамкориҳои иқтисодӣ ва сармоягузорӣ инъикос ёфтааст.

Ҳамчунин мушкилоти ҷойдошта дар ин самт мавриди баррасӣ қарор гирифта, дар охир якчанд таклифҳо ҷиҳати боз ҳам мустаҳкам кардани муносибатҳои дучониба пешниҳод гардидааст.

Калидвожаҳо: тиҷорат, сармоягузорӣ, шарикон, қарзи хориҷӣ, маҳсулот, воридот, содирот, созмонҳои байналмилалӣ.

Ҷумҳурии Мардумии Чин яке аз шарикони асосии Тоҷикистони соҳибистиқлол дар соҳаҳои иқтисод ва амният мебошад. Ин кишвари ҳамҷавор аллакай дар аввали солҳои навадуми асри гузашта, замони ба истиқлоли давлатӣ расидани Тоҷикистон, ба як кишвари бузург аз нигоҳи иқтисодӣ табдил ёфта буд. Молҳои истеҳсоли Чин аз ҳамон солҳо ба минтақаи Осиёи Марказӣ ворид шуданд ва аз ҳисоби нархҳои дастрас доштанишон харидори зиёд пайдо карда буданд. Аммо ҷанги шаҳрвандӣ, даромади пасти аҳоли ва набуди гузаргоҳи сарҳадии мустақим имконият намедод то гардиши умумии молу маҳсулот миёни Тоҷикистону Чин ба таври назаррас зиёд гардад. Танҳо аз соли 2004 сар карда, гардиши умумии мол бо суръати баланд афзоиш ёфт, ки ҳиссаи содироти Чин дар он ба маротиб аз содироти Тоҷикистон зиёд буд. Сабаби суръат гирифтани тиҷорат бартараф шудани ноамнӣ, зиёд шудани даромади мардум ва кушода шудани гузаргоҳи сарҳадии Кулма-Қаросу миёни Тоҷикистону Чин буд. Ҳарчанд имсол хуруҷи бемории сироятии “COVID-19” таъсири манфии худро ба ин ҳамкориҳо расонидааст, аммо ин як падидаи муваққатӣ буда, баъди аз миён

¹ **Адрес для корреспонденции:** Меҳр Собирӣён – старший научный сотрудник Института изучения проблем стран Азии и Европы Национальная Академия наук Республики Таджикистан. Тел.: +992 918780555. E-mail: mehr1981@mail.ru; Ибодов Бозор Ибодуллоевич - докторант (PhD) Института изучения проблем стран Азии и Европы НАНТ. Тел: +992915999991 E-mail: bozorboylove@mail.ru . Адрес: 734025, Республика Таджикистан, г.Душанбе, пр.Рудаки, 33.

рафтани ин беморӣ суръати рушди нишондодҳои зикргардида боз ҳам зиёдтар хоҳад шуд.

Чин дар ҳамсоғии кишварҳои Осиёи Марказӣ қарор дорад. Ин ҳамҷаворӣ омили табиӣ ба роҳ мондани муносибатҳои тиҷоратӣ аст. Аз замонҳои қадим тиҷорат миёни ин ду минтақа вучуд дошт ва дар шароити мусоид то ба миқёси баланд мерасид. Маҳсули меҳнати мардуми Чин на танҳо ба минтақаи мо меомад, балки тавассути ин минтақа ба кишварҳои Шарқи Наздик, Африқо ва Аврупо мерафт. Ин хатти тулонии тиҷоратӣ дар тарих бо номи “Ҷодаи абрешим” машҳур аст.

Бо вучуди он ки дар замони муосир роҳҳои баҳрӣ ва ҳавоӣ рушди зиёд карданд ва аксари молҳои тиҷоратии Чин ба воситаи баҳр ба бозори ҷаҳонӣ бароварда мешавад, хатти заминии “Ҷодаи абрешим” аҳамияти худро гум накардааст. Мушкилоти амниятӣ дар роҳҳои баҳрӣ ва гаронии боркашонӣ тавассути нақлиёти ҳавоӣ сабаб гардидааст, ки ҳукумати Ҷумҳурии Мардумии Чин барномаи бозсозии “Ҷодаи абрешим”-ро рӯйи даст гирад ва дар баробари амалӣ сохтани он ба кишварҳои минтақа маблағҳои ғангуфт дар шакли қарзҳои имтиёзноро бидиҳад. Кишварҳои минтақа бо истифода аз ин маблағҳо роҳҳои автомобилгард ва роҳҳои оҳан месозанд ва ё роҳҳои фарсудаи мавҷударо бозсозӣ мекунанд. Қубурҳои интиқоли газ низ аз кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Руссия ба Чин сохта шудаанд ё дар ҳоли сохта шудан ҳастанд ва дар солҳои наздик мавриди истифода қарор мегиранд.

Пурра сохта шудани хатти тиҷоратии “Ҷодаи абрешим” шароити расидани маҳсулоти чиниро ба бозорҳои Осиёи Миёна, Федератсияи Руссия, Қафқоз осон мегардонад ва Чин метавонад ашёи хом ва нафтро аз ин минтақаҳо дастрас кунад. Дар шароити пайдо шудани мушкилот дар роҳи баҳрӣ “Ҷодаи абрешим” аҳамияти чандқарата пайдо карда, Чинро аз инҳисори иқтисодӣ раҳо мекунад. Бинобар ин, Чин бо сарфи миллиардҳо доллари амрикоӣ барои сохта ба истифода додани шоҳроҳи мазкур мусоидат карда истодааст.

Дар баробари омилҳои иқтисодӣ, ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Чин, дар доираи масъалаҳои амниятӣ ҳам ба роҳ монда шудаанд ва пешравиҳои мушаххас дорад. Дар доираи Созмони ҳамкориҳои Шанхай масъалаҳои амниятӣ ва мушкилоти марзӣ миёни кишварҳои аъзо мавриди баррасӣ қарор мегиранд. Махсусан, бар зидди вабои асри нав терроризм, Созмони мазкур мубориза бурда истодааст. Бо роҳи ҳамкориҳои амниятӣ дар доираи Созмони ҳамкориҳои Шанхай Чин мехоҳад бо се мушкил, ки онҳоро “се бадӣ” меномад мубориза барад. Ин се бадӣ терроризм, сепаратизм ва экстремизм мебошанд, ки ба худи Чин хатари бузург доранд.

Ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Чин ҳам дар тиҷорат ва ҳам дар масоили амниятӣ дар тури солҳои истиқлоли Тоҷикистон рушди бемайлони доштанд. Бо

вучуди он ки Тоҷикистон захираҳои нафту газ надорад, аммо ҳамкориҳо иқтисодӣ вучуд доранд ва Чин яке аз шарикони асосии тиҷоратӣ ва бузургтарин сармоягузор барои кишвари мо маҳсуб меёбад. Дар қадвали 1 маълумот оиди содироту воридоти Тоҷикистон ба Чин, гардиши умумии молу маҳсулот миёни ду кишвар ва касри тиҷории Тоҷикистон бо ин кишвар оварда шудааст.

Қадвали 1. Тиҷорати Тоҷикистону Чин (1992-2017)

(милл.долл.ИМА)

Солҳо	Воридот (милл.долл.ИМА)	Содирот (милл.долл.ИМА)	Гардиши умумии мол	Касри тиҷорӣ
1992	1,95	0,80	2,76	1,15
1993	6,48	5,88	12,35	0,60
1994	0,67	2,50	3,18	-1,83
1995	14,61	9,24	23,86	5,37
1996	7,64	4,08	11,71	3,56
1997	11,04	9,18	20,23	1,86
1998	11,03	8,19	19,22	2,85
1999	2,30	5,74	8,04	-3,45
2000	6,79	10,38	17,17	-3,58
2001	5,30	5,45	10,75	-0,15
2002	6,50	5,89	12,39	0,62
2003	20,81	18,01	38,82	2,80
2004	53,56	15,37	68,93	38,19
2005	143,74	14,20	157,94	129,54
2006	305,78	18,00	323,78	287,78
2007	513,77	10,28	524,05	503,48
2008	1479,68	20,24	1499,93	1459,44
2009	1217,57	184,98	1402,56	1032,59
2010	1376,50	56,05	1432,55	1320,45
2011	1996,78	72,23	2069,01	1924,55
2012	1747,87	108,83	1856,70	1639,04
2013	1869,36	88,75	1958,11	1780,61
2014	2468,24	47,70	2515,94	2420,54
2015	1795,39	52,03	1847,42	1743,35
2016	1725,08	31,24	1756,33	1693,84
2017	1301,37	46,74	1348,11	1254,64
2018	1425,93	76,84	1502,77	1349,09

Манбаъ: сомонаи Бонки Қаҳонӣ

Тиҷорати Тоҷикистон бо Чин дар тури ин солҳо рушди назаррас доштааст. Агар солҳои навадумро бо сабаби қанги шаҳрвандӣ сарфи назар

кунем аз соли 2001 то 2018 гардиши умумии молу маҳсулот тақрибан 125 маротиба зиёд шудааст. Мутаасифона, содироти Тоҷикистон қариб дар ҳама солҳо аз воридот кам будааст. Касри тиҷории кишвари мо бо Чин дар соли 2018 ба 1 349,1 миллион доллари ИМА баробар шудааст. Дар ин сол агар Тоҷикистон аз Чин ба маблағи 1 426 миллион доллари ИМА молу маҳсулот ворид карда бошад, содирот ба ин кишвар тақрибан 75 миллион доллари ИМА будааст. Гароиши тиҷорати Тоҷикистон бо Чинро дар солҳои 1992-2018 дар намудори 1 дида метавонем.

Намудори 1. Гароиши содироту воридот

Дар намудори 1 дида метавонем, ки агар то соли 2004 содироту воридот аз якдигар фарқияти баланд надошта бошанд, аз соли 2005 воридоти мо аз Чин бо суръат боло рафтааст. Садирот ба ин кишвар аз Тоҷикистон натавонистааст бо ҳамон суръат боло равад. Танҳо дар солҳои 2008-2009 камтар пешравии назаррасро дида метавонем. Вале пас аз сар задани бӯҳрони молиявии ҷаҳонӣ боз рӯй ба поён овардааст. Баландтарин адад дар воридоти Тоҷикистон аз Чин ба соли 2014 рост меояд, ки он 2 468 миллион доллари ИМА-ро ташкил мекунад. Садирот бошад дар соли 2008 аз ҳама баландтар буд ва он ба 185 миллион доллари ИМА баробар буд. Дар намудори 2 гароиши гардиши умумии молу маҳсулот миёни ду кишвар нишон дода шудааст.

Намудори 2. Гардиши умумии мол

Азбаски саҳми воридоти Тоҷикистон аз Чин аз саҳми содироти мо ба ин кишвар ба маротиб зиёд аст, тасвири гардиши умумии мол шакли гароиши воридотро мегирад, ки дар намудори 1 оварда шудааст. Гардиши умумии молу маҳсулот ба монанди воридоти мо аз Чин дар соли 2014 аз ҳама бештар аст, ки он 2 516 миллион доллари ИМА-ро ташкил кардааст. Пас аз он дар се соли оянда бо сабабҳои муайян он гароиши манфи дорад ва дар соли 2017 ба 1 348 миллион доллари ИМА баробар шудааст. Яъне қариб ду баробар кам шудааст. Аммо дар соли 2018 ин нишондиҳанда ба 1503 миллион доллари ИМА баробар шуда, ки 155 миллион зиёдтар мебошад.

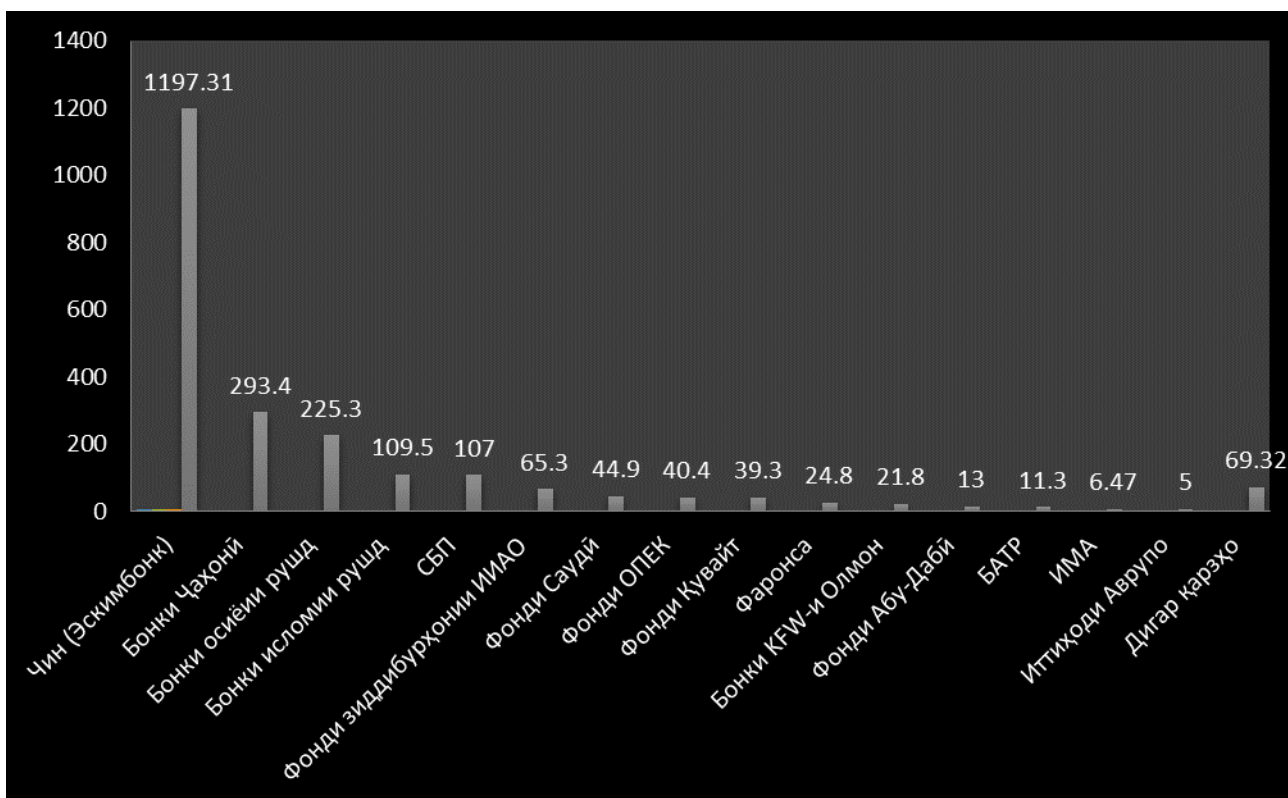
Чин бузургтарин сармоягузор ва қарздиҳандаи Тоҷикистон маҳсуб меёбад. Ин кишвар дар соли 2019 ба иқтисодиёти Тоҷикистон маблағи баробар ба 262,3 миллион доллари ИМА сармоягузори кардааст, ки ин 75,8 дарсади сармояи умумии хориҷӣ дар Тоҷикистонро дар ин сол ташкил медиҳад. Тибқи маълумот аз сомонии Кумитаи давлатии сармоягузори ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин маблағ ба соҳаҳои хизматрасонии молиявӣ, алоқа, сохтмон, омӯзиши геологӣ ва истихроҷ, саноати сохтмонӣ, истихроҷ ва истеҳсоли маҳсулоти нафтӣ ва газӣ равона карда шудаанд. Аз маълумоти сомонии мазкур бармеояд, ки аз соли 2007 то соли 2019 дар миёни 63 кишваре, ки ба иқтисодиёти Тоҷикистон сармоягузори кардаанд, Чин ҷойи якумро ишғол менамояд. Ин кишвар дар ин давра дар маҷмӯъ сармоягузори баробар ба 2 863,5 миллион доллари ИМА дар Тоҷикистон кардааст, ки 29%-и сармоягузори умумии кишварҳои хориҷӣ дар Тоҷикистонро ташкил медиҳад. Дар намудори 3 панҷ кишвари асосии сармоягузори Тоҷикистон оварда шудааст, ки сармояи умумии онҳо дар ин давра 65,2 дарсади сармояи умумии хориҷиро ба кишвари мо ташкил медиҳад.

Намудори 3. Кишварҳои асосии сармоягузори Тоҷикистон дар солҳои 2007-2019

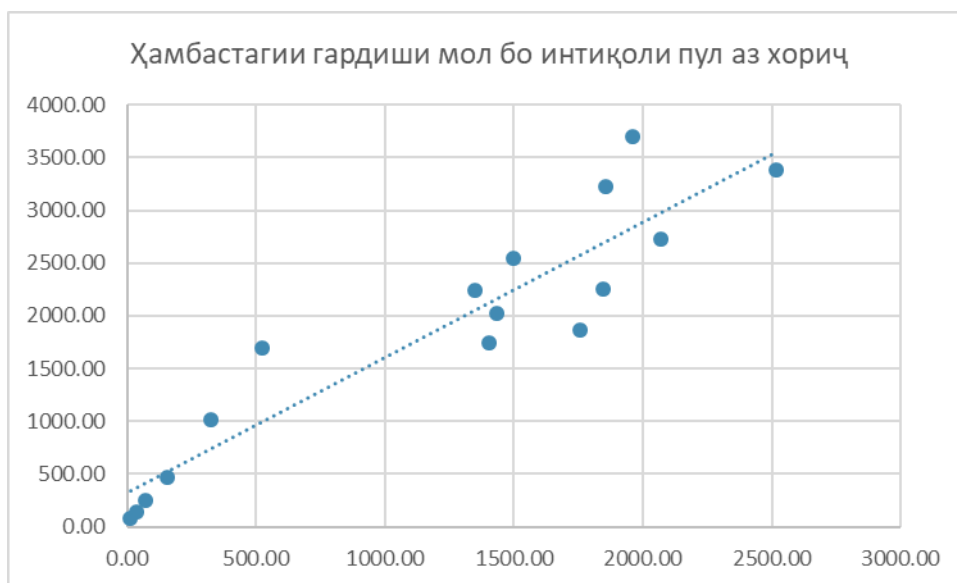
Дар баробари тиҷорат ва сармоягузори мустақим, Ҷумҳурии Мардумии Чин ба Тоҷикистон қарзҳои имтиёзнок медиҳад. Маблағҳои қарзӣ асосан барои маблағгузори лоиҳаҳои инфрасохторӣ истифода мешаванд, ки барои рушди иқтисодии кишвар зарур мебошанд. Агар ба сохтори қарзи хориҷии Тоҷикистон дар соли 2016 назар кунем, Чин тавассути Эскимобонк аз ҷамаи зиёд ба Тоҷикистон қарз додааст. Ҳаҷми он дар соли 2016 ба 1 197,31 миллион доллари амрикоӣ баробар буда, 52,65 дарсади ҳаҷми умумии қарзи хориҷии кишварро ташкил медиҳад. Сохтори қарзи хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2016, тибқи маълумоти Вазорати молияи Тоҷикистон, дар намудори 4 оварда шудааст.

Намудори 4. Сохтори қарзи хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар соли 2016

Дар боло қайд карда шуд, ки сабаби суръат гирифтани тиҷорат бартараф шудани ноамнӣ, зиёд шудани даромади мардум ва кушода шудани гузаргоҳи сарҳадии Кулма-Қаросу миёни Тоҷикистону Чин буд. Аммо омили асосии болоравии нишондиҳандаҳои тиҷоратӣ кадом буд? Албатта амният ва оромие, ки фароҳам шуда буд, заминаи хубе барои рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвар буд ва кушодашавии гузаргоҳи сарҳадии Кулма-Қаросу шароитро барои зиёдшавии тиҷорати Тоҷикистону Чин фароҳам меовард. Аммо даромади аҳоли бе шак дар ин ҷо нақши калидӣ дошт ва даромади аҳоли дар ду даҳаи охир бештар ба муҳочират рабт дошт. Бинобар ин, санҷиши омории ҳамбастагии тағйирёбандаи гардиши умумии мол миёни Тоҷикистону Чин бо маблағи интиқолшудаи муҳочирони тоҷикистонӣ аз хориҷи кишвар дар ин ҷо мувофиқи мақсад аст. Бо ҳамин мақсад нахуст ҳамбастагии ин ду нишондиҳандаро дар солҳои 2002-2017 дар шакли намудори нуқтаӣ дида мебароем.

Намудори 5. Ҳамбастагии гардиши мол миёни Тоҷикистону Чин бо интиқоли пули муҳочирони тоҷикистонӣ аз хориҷи кишвар

Аз намудор ба осонӣ метавон дид, ки рушди тиҷорат миёни Тоҷикистону Чин бо маблағи интиқолкардаи муҳоҷирон вобастагии зич дорад. Яъне бо зиёд шудани маблағи интиқолшуда гардиши мол миёни ду кишвар зиёд мешавад. Коэффитсенти ҳамбастагии ин ду тағйирёбандаро бо истифода аз нармафзори Excel ҳисоб кардан мумкин аст, ки натиҷаи онро дар зер меорем.

	<i>Гардиши умумии мол</i>	<i>Маб. Интиқол.</i>
Гардиши умумии мол	1	
Маб. Интиқол.	0,929422	1

Аз натиҷаи бадастомада бармеояд, ки коэффитсенти ҳамбастагии ин ду тағйирёбанда ба 0,93 баробар аст. Яъне ин ду тағйирёбанда аз ҳамдигар вобастагии зиёд доранд. Хулоса ин аст, ки саҳми интиқоли пул аз хориҷи кишвар тавассути муҳоҷирони меҳнатӣ дар рушди тиҷорат миёни Тоҷикистону Чин хеле зиёд мебошад.

Бо вучуди он ки рушди тиҷорат вобастагии бештар ба даромади муҳоҷирон дорад, сармоягузори мустақим ва ғайримустақими Чин дар Тоҷикистон натиҷаи ба роҳ мондани сиёсати дуруст аст, ки Чумҳурии Тоҷикистон нисбати ҳамсояҳои худ ба роҳ мондааст. Тоҷикистон ва Чин ҳанӯз дар моҳи майи соли 2013 тавофуқномаи ҳамкориҳои стратегиро ба имзо расонида буданд, ки заминасози тақвияти ҳамкориҳои иқтисодӣ гардид. Дар доираи ин тавофуқнома ду кишвар дар соҳаҳои энергетика, инфрасохтор, истихроҷ,

кишоварзӣ ва ғайра ҳамкориҳоро бештар карданд, ки дар натиҷа сармоягузорию Чин дар Тоҷикистон зиёдтар шуд.

Дар муносибатҳои иқтисодии Тоҷикистону Чин як чанд мушкилро метавон номбар кард. Пеш аз ҳама ин мушкилии қарз мебошад, ки метавонад як кишвари кучақро вобастаи Чини бузург гардонад. Дар ҳолати пайдо шудани мушкилӣ дар пас гардонидани маблағҳои қарзӣ, Чин метавонад иншоотро, ки дар он маблағҳои мазкур сарф шудаанд, бо шароити ба худ мувофиқ, иҷораи дарозмуддат гирад. Таҷрибаи кишвари Шри Ланка далели ин гумонҳо буда метавонад. Баъдан, мушкили муҳити зист вучуд дорад. Корхонаҳои, ки бо сармояи чинӣ фаъол мешаванд бештар хосияти олукасозии муҳитро доранд. Аз ҷумла, корхонаҳои истеҳсоли семент ва арматур чунин характерро доро мебошанд. Коркарди конҳо низ дар худ нигарониҳои муҳити зистро доранд.

Бартараф сохтани мушкилоти номбаршуда пеш аз ҳама ба фаъолияти дурусти мақомоти давлатии худ Тоҷикистон вобаста аст. Идораи дурусти қарзи давлатӣ, ки ба сари вақт баргардонидани маблағҳои қарзӣ мусоидат мекунад, мушкили қарзҳоро бартараф хоҳад кард. Пурзӯр кардани назорат аз болои фаъолияти корхонаҳои, ки эҳтимолияти ифлос кардани муҳити зистро доранд ва бозбинии талаботҳо барои фаъолияти чунин корхонаҳо, мушкили муҳити зистро низ бартараф карда метавонад.

Таҳлили раванди ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистону Чин дар гузашта нишон дод, ки дар тури ин солҳо ҳамкориҳо гароиши мусбӣ доштаанд. Дар асоси ин метавон гуфт, ки дар оянда ин ҳамкориҳо боз ҳам зичтар хоҳанд шуд. Пайванди роҳҳои заминӣ ва ҳавоӣ ва мавҷудияти заминаҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ ба рушди ин ҳамкориҳо мусоидат мекунад. Дар оянда хати қубурии интиқоли газ аз Туркманистон тавассути Узбекистон, Тоҷикистон ва Қизғизистон ба Чин як саҳифаи дигарро дар муносибатҳои ду кишвар изофа хоҳад кард. Ду кишвари ҳамҷавор аз ҳама имкониятҳои истифода бурда, ҳамкориҳои иқтисодии мутақобилан судманди худро зиёдтар карда метавонанд. Ҳоло бӯҳрони бавучудода дар пайи хуруҷи бемории «COVID-19» монеаи асосии рушди ин ҳамкориҳо мебошад, вале чуноне ки зикр кардем ин мушкили муваққатӣ аст ва дар ояндаи наздик бартараф мешавад. Дигар ҳеҷ мушкили ҷиддие дар роҳи рушди муносибатҳои Тоҷикистону Чин вучуд надорад ва боварӣ дорем, ки сиёсати дурусти бароҳмандаи ҳукуматҳои ду кишвар ҳамкориҳои дучонибаро боз ҳам тақвият мебахшад.

Сарчашмаҳо

1. Chinese Product exports to and imports from Tajikistan 2017. [Манбаи электронӣ]. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/JPN/Year/2017/TradeFlow/EXPIMP/Partner/TJK/Product/All-Groups#> (санаи мурочиат 23.02.2020).
2. Омори сармоягузори хориҷӣ. [Манбаи электронӣ]. URL: <https://investcom.tj/tj/sarmoya/faolijati-sarmojaguzor/27-omori-sarmojaguzorii-h-ori.html> (санаи мурочиат 24.01.2020).
3. China, Tajikistan establish strategic partnership. [Манбаи электронӣ]. URL: <http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-05/20/content16513300.htm> (санаи мурочиат 03.04.2020).
4. В Таджикистане потенциального загрязнителя воздуха освободили от уплаты налога на прибыль. [Манбаи электронӣ]. URL: <https://teletype.in/@asiaplus/S1IHjFXdS?fbclid=IwAR0akUGvOonRsmwfyXSax9Y3mQwqBAu3cFdvSm3Y1vKsk3CQq4a0kV-M0vk> (санаи мурочиат 17.03.2020).
5. Ҳамкориҳои иқтисодӣ. [Манбаи электронӣ]. URL: <https://tajikembassychina.org/tj/podpisanie-aktov/> (санаи мурочиат 12.06.2020).
6. China's economic penetration into post-Soviet Central Asia and Eastern Europe. [Манбаи электронӣ]. URL: <http://lfpr.lt/wp-content/uploads/2015/09/LFPR-30-Andrijauskas.pdf> (санаи мурочиат 06.07.2020).
7. Study on China's Investment In Central Asia. [Манбаи электронӣ]. URL: <https://ijier.net/index.php/ijier/article/view/1409> (санаи мурочиат 11.08.2020).

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА РТ И КНР В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Меҳр Собириён, Ибодов Б.И

В данной статье анализируются и исследованы экономические сотрудничества Республики Таджикистан и Китайской Народной Республики в сферах торговли и инвестиции. Как близкий сосед ин экономически развитая страна КНР является одним из основных партнёров Таджикистана в сферах торговли ин инвестиции. Изучение динамики развития эконимечкого сотрудничества между этимы странами, на сегодняшний день, очень актуально.

В этой статье дувусторонние сотрудничества Таджикистана и Китая отражены на основе общего товарооборота, структуры внешнего долга, капиталовложения и других сфер экономического сотрудничества.

А также исследованы существующие трудности в этом направлении и в конце внесены несколько предложений по укреплению двусторонних отношений.

Ключевые слова: торговля, инвестиции, партнеры, внешний долг, продукция, импорт, экспорт, международные организации.

TAJIK-CHINA ECONOMIC COOPERATION DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Mehr Sobiriyon, Ibodov B. I.

This article analyzes economic cooperation between the Republic of Tajikistan and the People's Republic of China in the fields of trade and investment. The two neighboring countries have a large amount of cooperation with each other, which makes it relevant to study this issue.

In this article, bilateral cooperation between Tajikistan and China is reflected on the basis of total trade turnover, external debt structure, investment and other economic cooperations.

Also, the existing barriers in this field were investigated and at the end several proposals were made to strengthen bilateral relations.

Key words: trade, investment, partners, external debt, products, import, export, international organizations.